

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 22

1 juni 1969

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Een strategie voor de vrede

Als onderwerp heb ik aangekondigd: een strategie voor de vrede. Het woord strategie is afgeleid van strateeg. Een strateeg was bij de oude Grieken een veldheer. Strategie is door de eeuwen heen geweest de kunst van de meest efficiënte wijze van oorlogvoering. Op het eerste gezicht lijkt het begrip „strategie voor de vrede” dus een contradictio in terminis; het lijkt een uitdrukking te zijn, die mank gaat aan innerlijke tegenstrijdigheid.

Toch is het eigenlijk heel merkwaardig, dat men eeuwenlang gezocht heeft naar de beste manier van oorlogvoering, maar niet naar de meest doeltreffende methode om de vrede te bewaren. In onze moderne maatschappij gebeurt weinig meer zonder vooraf uitgestippelde strategie. De revolutionaire ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en technologie dwingen daartoe. Al te veel zou uit de hand lopen als men de zaken maar op zijn beloop liet. Dat geldt zeker ook t.a.v. oorlog en vrede nu in diverse landen de vernietigende kernwapens hoog liggen opgetast. Sinds een jaar of vijf begint het begrip „strategie voor de vrede” hier en daar dan ook voorzichtig ingang te vinden.

En dat is dan alweer opnieuw een merkwaardigheid. Want de tijd dringt. We kunnen niet zo erg lang meer wachten met het treffen van maatregelen, die de vrede bevorderen. De wereld kent tal van conflicthaarden. Iedere dag kan, bij wijze van spreken, een nieuwe explosie losbarsten. En intussen zijn we nog steeds bezig onze internationale betrekkingen te organiseren volgens een steeds sneller verouderend patroon. Ook het afgelopen jaar heeft de internationale situatie ons weer tal van onaangename verrassingen bereid. Dit zal zo blijven zolang de voornaamste spanningshaarden in het internationale verkeer blijven voortbestaan. Ik noem de voornaamste:

- allerlei nationalistische vormen van simpele machtsbegeerte;
- uiteenlopende ideologische opvattingen over regeringsstelsels en sociale structuren;
- de nog steeds voortwoekerende rassendiscriminatie;
- de schrijnende welvaartstegenstellingen.

Tot nog toe heeft de opdeling van de wereld in twee grote machtsblokken ons misschien voor het ergste behoed. Omdat men aan elkaar gewaagd is schrikt men er voor terug elkaars machtsposi-

ties aan te tasten. Maar een enigszins blijvende waarborg voor de handhaving van de vrede geeft dit natuurlijk niet. De nadelen van de blokvorming doen zich in toenemende mate gelden. De veiligheid wordt er tot op zekere hoogte mee gediend, maar zeker niet steeds het recht of de rechtvaardigheid. Voortdurend ontstaan bijzonder gevaarlijke situaties op plaatsen waar de invloedssfeer tussen de machtsblokken onvoldoende zijn afgebakend. Het verspreiden van kernwapens over een groot aantal landen blijft dreigen en daarmee een verheving van de bewapeningswedloop. Men moet er niet aan denken hoe de situatie wordt als straks tien/twintig landen over een eigen atoombom zouden gaan beschikken. En daar dreigt het heen te gaan.

Voor een humanist kan dit geen bevredigende toestand heten. Geen zaak, waarin blijvend zou moeten worden berust. We leven, naar het woord van Paul Valéry, in de beginfase van de voltooide wereld. (Le monde du temps fini commence). Als mensen zijn wij allemaal, meer dan ooit in de geschiedenis, op elkaar aangewezen. Gebeurtenissen tot in de verste uithoeken van de aarde kunnen een onmiddellijke bedreiging vormen van onze veiligheid. Dat betekent, dat het motief van nationaal eigenbelang volstrekt te kort schiet. Althans als het zich niet voortdurend ondergeschikt weet te maken aan het besef van gezamenlijk te dragen verantwoordelijkheid.

Meer dan toen nog geldt wat de Amerikaanse president Woodrow Wilson op ietwat simplistische maar niettemin heel behartigenswaardige manier formuleerde in zijn rede in Manchester in 1918. Wilson zei toen: „Tot nu toe is de wereld geregeerd, of werd gepoogd haar te regeren, door bondgenootschappen op basis van belang, maar zij zijn in elkaar geklapt. Het zijn niet de belangen, die mensen werkelijk binden; belangen scheiden... Wat mensen werkelijk bindt is een gemeenschappelijke toewijding aan de zaak van de rechtvaardigheid.”

Tot zover Wilson.

Daarom moeten we de tijd van negatieve vrede, die ons nog gelaten is, benutten. Benutten om positieve grondslagen te leggen, waarop in de toekomst meer bevredigend vormen van internationale samenleving kunnen worden opgebouwd. Pas dan kan er weer een perspectief komen. Pas dan ontstaat er weer echte hoop voor volken, die nu nog gebukt gaan onder allerlei vormen van

een radio-uitzending van zondag 1 juni 1969

vrees en gebrek. Pas dan wordt de zaak van de vrede volgens een vooraf uitgestippelde strategie ook werkelijk gediend.

Maar wat moet zo'n strategie dan inhouden? In grote trekken zie ik vier elementen. In de eerste plaats een geleidelijke versterking van de positie van de Verenigde Naties. In de tweede plaats een onderstreping in plaats van een verloochening van elementaire en universeel aanvaarde internationale beginselen. In de derde plaats een herstructurering van de verhoudingen in de wereld op het gebied van de welvaart. En in de vierde plaats een consequent streven naar objectivering van internationale verschijnselen en problemen. Over elk van die vier onderdelen verstaat ik mij nu een paar opmerkingen te plaatsen. Een versterking van de positie van de Verenigde Naties. De Verenigde Naties zijn in de plaats gekomen van de Volkenbond. De Volkenbond is geen succes geworden. Niettemin was direct na de oorlog veler hoop op de Verenigde Naties gevestigd, die opgericht waren om — zoals het heette — komende generaties voor de gesel van de oorlog te sparen.

Op het ogenblik kunnen we een periode van bijna 25 jaar overzien. Het prestige van de Verenigde Naties is niet ongeschonden uit de strijd gekomen. Er zijn alweer tientallen conflicten uitgebroken, die de Verenigde Naties niet hebben kunnen verhinderen. De stem van de secretaris-generaal draagt niet ver. Het lijkt weleens alsof hij een roepende blijft in een woestijn van haat. Het instituut is zo zwak, dat velen zich afvragen of het zijn geld wel opbrengt. Nu ja, het blijft een zeker nut houden als wereldforum, als platform waar men met elkaar kan constateren hoezeer men met elkaar wel van mening verschilt. Toch wast al het water van de zee niet weg, dat wij er op de duur niet komen met nationale politiek en zelfs niet met blokvorming. We komen er alleen met een wereldstructuur. Nodig is een mondiale gewapende macht over welks gebruik met een universeel aanvaarde stemprocedure wordt beslist. Wie dat een utopie vindt mag bedenken, dat het dilemma van de kernwapens ons op niet zo lange termijn voor geen andere keus stelt dan die van utopie of ondergang.

Zo'n mondiale macht komt natuurlijk niet in een vloek en een zucht tot stand. Maar we moeten wel bedenken, dat wij er zelf over hebben te beslissen. Het gaat hier om een menselijke beslissing. Het is een verantwoordelijkheid, die we niet kunnen afschuiven. Naar God bijvoorbeeld, of naar hogere machten, of naar het Orakel van Delfi. Als we niet ernstig willen, zal er niet gebeuren wat wij hopen. Op hoop bouwt men geen huizen, hoogstens luchtkastelen. De chaos ontstaat vanzelf, de vrede dient georganiseerd. Daarom moeten we de gedachte van ons afzetten, dat de Verenigde Naties een onnut instituut zouden zijn. Daarom blijft versterking van de Verenigde Naties een eerste dwingende vereiste. En die versterking is niet volstrekt onmogelijk, mits wij er ons voor willen inspannen. Bijvoorbeeld door het verder internationaliseren en activeren van de gespecialiseerde organisaties. Bijvoorbeeld door het vaststellen van procedures voor internationaal ingrijpen bij dreigende of reeds acute conflicten, of bij flagrante schendingen van mensenrechten. Door oprichting van een permanent orgaan voor het vaststellen van feiten in conflictsituaties. Door invoering van de verplichte rechtsmacht voor het Internationaal Gerechtshof. Door het verbeteren of van de grond brengen van een arbitrage- of herzieningsmachinerie op het punt van de verplichtingen tussen staten. Door het doen uitwerken van de wereldstrategie door deskundige internationale



De Humanistische Stichting Socrates belegt op zondag 8 juni a.s. in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort een algemene voorjaarsconferentie over

Jeugd in het verzet tegen het onderwijs

Het onderwerp zal worden ingeleid door: Dr. W. Brandenburg, verbonden aan het Pedagogisch Instituut van de Rijksuniversiteit in Groningen, en

Dr. C. E. Vervoort, verbonden aan het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit in Leiden.

De conferentie zal worden geleid door Dr. G. Stellinga, rector van de Openbare Scholengemeenschap in Utrecht.

De kosten van deelneming bedragen f 4,— (reductie voor studenten en donateurs van de Stichting).

Een broodmaaltijd kan worden geserveerd voor f 4,75 p.p.

Inlichtingen worden gaarne verstrekt door het secretariaat van de Stichting, Oudegracht 152 (postbus 114), Utrecht, tel. 030-2 46 41.

organen.

Versterking van de positie van de Verenigde Naties is overigens niet voldoende. Het zal onder alle omstandigheden een proces blijken te zijn van geleidelijke ontwikkeling. En ook in de overgangperiode naar een wereldstructuur moeten de vrede en de veiligheid worden verzekerd. Dat kan o.a. door te blijven hameren op de grote betekenis van elementaire internationale regels. Tot die regels behoren, zolang een wereldgezag nog ontbreekt: eerbied voor elkaars soevereiniteit, niet-inmenging in elkaars interne aangelegenheden, soevereine gelijkheid, non-agressie en trouw aan in het internationale verkeer vrijwillig aangegane verbintenissen.

Het zijn regels, die men in het internationale recht terugvindt en waar de Westerse landen zich herhaaldelijk op plegen te beroepen. In de communistische wereld spreekt men in dit verband van de beginselen van vreedzame coëxistentie, in tal van ontwikkelingslanden van de Panch Shila, d.w.z. de vijf zuilen, waarop de huidige internationale samenleving behoort te worden gegrondvest. De moeilijkheid is dan ook niet, dat die regels niet in brede kringen zouden worden erkend, noch dat er fundamenteel misverstand over bestaat. De moeilijkheid is, dat zij worden verloochend, zodra de zogenaamde nationale belangen daartoe aanleiding lijken te geven.

Regels alleen zijn natuurlijk niet afdoende. Elk streven naar betere internationale betrekkingen door het treffen van organisatorische maatregelen loopt spaak als het niet afreken met schreeuwend onrechtvaardige toestanden. Het vraagstuk van de armoede in de wereld kan niet met het stellen van regels alleen worden opgelost. Evenmin door verfijning van de rechtshandhavende en geschillen beslechtende functie van de Verenigde Naties. Toch kunnen ook juist die Verenigde Naties en de gespecialiseerde organisa-

ties (zoals bijvoorbeeld de Wereldhandelsorganisatie, de Wereldlandbouworganisatie en de Wereldgezondheidsorganisatie) op het gebied van de ontwikkelingshulp baanbrekend werk doen. Nieuwe wegen openen. Maar ook daar zal versterking van de bevoegdheden van die organen dwingend vereist zijn. Aan het ontwerpen van een wereldstrategie voor de bestrijding van de armoede wordt overigens onder leiding van onze landgenoot Tinbergen momenteel gewerkt. Belangrijk werk. Uiterst belangrijk werk, maar veel zal nog moeten worden gedaan. En veel nationaal egoïsme moet overboord gezet.

Dit alles vereist overleg. Dit alles vereist een wetenschappelijke en dus meer geobjectiveerde aanpak van de grote wereldproblemen van onze tijd. Meer dan ooit in onze geschiedenis zien we ons immers geplaagd voor die tragische tegenstelling, dat ons vermogen om de wereld te organiseren geen gelijke tred hield met ons vermogen tot systematische vernietiging. Terwijl jaarlijks honderdvijftig miljard dollar wordt uitgegeven voor bewapeningsdoeleinden en ten behoeve van de verdere verfijning en verbetering van middelen tot vernietiging kosten noch moeite worden gespaard, moeten de fondsen voor vredesonderzoek bijeen worden geschraapt. Het mobiliseren van de publieke opinie in het belang van de oorlogsprohylaxe wordt voor een groot deel overgelaten aan onvoldoende bemande instituten en het welwillend geliefhebber van particuliere organisaties.

Tot de meest dringende doelstellingen op dit terrein behoren: vervelvoudiging van het polemologisch onderzoek en het ter beschikking stellen van de resultaten voor praktische doeleinden. Daartoe behoren evenzeer het ontwerpen van vredesmodellen en het uitwerken van onderdelen van de vredesstrategie op internationale conferenties. Daarbij moeten dan geleerden van allerlei disciplines, kerkelijke en geestelijke leiders, publiciteitsmensen en andere geïnteresseerden worden ingeschakeld. Wetenschap, onderwijs en vorming moeten welbewust op de doeleinden van de vredesstrategie worden afgestemd. Discussies moeten worden bevorderd over nationale en ideologische grenzen heen. Discussies, die zijn gefundeerd op kennis van zaken en waarbij meningen en vooroordelen worden bestreden, voorzover zij berusten op gebrekkige informatie. Waarom zou het, met formele bevoegdheden beklede, organen niet lukken om concrete con-

flictsituaties terug te leiden op één gemeenschappelijk referentiekader, om emoties te ontideologiseren, om toegebracht leed en schuld te kwantificeren? Waarom zou het niet mogelijk zijn computers in te schakelen bij het analyseren van feiten ten einde het op tafel leggen van de meest objectieve oplossing voor een geschil te helpen vergemakkelijken? Ten aanzien van een conflict haard als het Midden-Oosten bijvoorbeeld zijn deze dingen nog nooit serieus geprobeerd. Toch begrijpt ieder kind, dat ginds de brandstof voor een derde wereldoorlog huizenhoog ligt opgestapeld. We moeten daar wat aan gaan doen en dat is in beginsel zeker niet onmogelijk.

Niet in de laatste plaats immers is het vraagstuk van oorlog en vrede een communicatieprobleem. De tegenstellingen in het internationale verkeer zijn zelden tegenstellingen van het meest blanke recht tegen het meest zwarte onrecht. Zolang men met elkaar niet op een zelfde noemer tracht te komen bevordert dit de onzekerheid, waardoor de onderlinge spraakverwarring alleen maar toeneemt. De barbaren, om dat oude Griekse woord nog eens te gebruiken, zijn altijd de anderen. Wat bij de een agressie wordt genoemd heet bij de ander een vergeldingsactie. Een terrorist wordt tot verzetsstrijder of omgekeerd. Een onrechtmatige inmenging wordt verdedigd onder het schoonschijnende motief van het verlenen van bijstand op verzoek.

Al gauw ontstaat dan de situatie van de dronkaard, zo treffend geschilderd door De Saint Exupéry in „Le Petit Prince”, waarin hij laat vragen: „Waarom drinkt U?”, „Om te vergeten”, „Om wat te vergeten?”, „Dat ik me schaam”, „Vanwaar die schaamte?”, „Vanwege het drinken”.

Het is zeker niet gemakkelijk om een dergelijke vicieuze cirkel te doorbreken. Maar er bestaan op het gebied van oorlog en vrede nu eenmaal geen gemakkelijke oplossingen. De vraag is of we daarin willen berusten of ons metterdaad willen inspannen voor verandering en verbetering. Voor wie erkent dat het hier om een echt menselijk keuze probleem gaat en niet om een of ander ons van hogerhand opgelegd noodlot kan dit geen vraag zijn. Het binnenkort vanwege het Humanistisch Verbond op te richten Studie- en Actiecentrum voor Vredesvraagstukken zal zich dan ook met deze problematiek ernstig gaan bezighouden.

H. J. Roethof

HET HUMANISTISCH OPLEIDINGSINSTITUUT

verzorgt de scholing voor functies in de humanistische beweging.

In september a.s. begint een nieuwe cursus voor de opleiding van:

A: GEESTELIJKE RAADSLIEDEN

B: VORMINGSLEIDERS

De cursus duurt drie jaar. Gedurende twee jaar worden in de periode september tot en met juni colleges gegeven te Utrecht, s Zaterdags om de veertien dagen van 14—18 uur. In het derde jaar valt een stage. De cursus houdt rekening met het feit dat de cursisten doorgaans een dagtaak vervullen.

Vakken zijn: humanistiek, filosofie, andragogiek/pedagogiek, groepswork, kennis van het christendom en de bijbel, kennis van de niet-westerse religies en sociologie.

Vereisten zijn: een middelbare schoolopleiding en enige jaren voortgezette studie. Leeftijdsgrenzen tussen 25 en 35 jaar. Humanistische gezindheid.

Een commissie van toelating beoordeelt alle aanmeldingen.

Mogelijkheden bestaan voor het vervullen van vrijwillige of professionele taken na afloop van de studie.

Cursusgeld: f 400,— gedurende de eerste twee jaar en f 200,— gedurende het derde jaar.

Inlichtingen en aanmeldingen (zo spoedig mogelijk) bij het Instituut, postbus 114, Oudegracht 152, Utrecht, telefoon (030) - 2 46 41.

Intussen hebben wij ons wel zo vindingrijk getoond in het bedenken van middelen om de moeiten en inspanningen van het arbeiden te verminderen en het leven te vergemakkelijken, dat een volledige uitschakeling van arbeid als menselijke activiteit niet langer als een utopie kan worden beschouwd. Want reeds nu is arbeiden eigenlijk een te groot woord geworden voor wat wij doen, of menen te doen, in de wereld waarin wij momenteel leven. De laatste fase van de maatschappij van arbeiders, de maatschappij van loontrekkers, vraagt haar leden nog slechts een louter automatisch functioneren, alsof het individuele leven inderdaad was verzwolgen door het allesomvattende levensproces van de soort, en alsof de enige werkelijke beslissing, die het individu nog had te nemen, was zich daarin maar willoos te laten gaan, bij wijze van spreken, af te zien van zijn individualiteit, van de nog altijd individueel ondergane pijn en moeite van het leven, en zich over te geven aan de verdoving van een 'pijnstillend', functioneel soort gedragspatroon. Het is allerm minst ondenkbaar dat de moderne tijd — die is begonnen met zo'n ongevenaarde en veelbelovende explosie van menselijke activiteit — nog eens zal eindigen in de meest steriele passiviteit die de geschiedenis ooit heeft gekend.

Maar er zijn nog andere, ernstiger tekenen van het gevaar, dat de mens bezig zou kunnen zijn, en in feite reeds bezig is, op de ladder van de evolutie af te dalen naar de trede der diersoort, waarvan hij, sinds Darwin, meent af te stammen. Gezien van een maar ver genoeg weg gelegen punt in het heelal zouden al zijn activiteiten geen activiteiten meer zijn, maar processen, zodat bij voorbeeld de moderne motorisering zou worden waargenomen, zoals een man van de wetenschap het onlangs formuleerde, als een biologisch mutatieproces, waarin menselijke lichamen geleidelijk een pantser van staalschubben aannemen. Voor een waarnemer vanuit het heelal zou deze mutatie niet raadselachtiger zijn dan de mutatie, die zich nu voor onze ogen voltrekt in de kleine levende organismen, die wij hebben bestreden met antibiotica, en die daartegen op voor ons mysterieuze wijze een nieuwe resistentie hebben ontwikkeld.

Onnodig te zeggen dat dit niet betekent dat de moderne mens het vermogen heeft verloren of op het punt staat ze te verliezen. De mensen gaan door, onverschillig wat sociologen, psychologen en antropologen ons over het 'maatschappelijk dier' mogen vertellen, met maken, vervaardigen en bouwen, al vraagt de ontplooiing van deze capaciteiten in toenemende mate het vakmanschap van de kunstenaar, zodat de daarmee samenhangende beleving van het contact met de wereld meer en meer buiten het bereik van de gewone menselijke ervaring komt te liggen.

Evenzo bezitten wij nog altijd het vermogen tot handelen, althans in de zin van het aan de gang brengen van processen, als is dit het uitsluitende prerogatief geworden van de wetenschapsmen-

sen, die aan het domein van de menselijke aan- gelegenheden een zodanige uitbreiding hebben gegeven, dat de aloude beschermende scheidslijn tussen natuur en de mensenwereld praktisch is uitgewist. Gezien de resultaten die ze in de loop van eeuwen in stille afzondering van het laboratorium hebben geboekt, kan het nauwelijks verwondering baren dat hun daden tenslotte een grotere nieuws waarde blijken te bezitten, van grotere publieke betekenis zijn geworden dan het bestuurlijke en diplomatieke doen en laten van de meeste zgn. 'staatslieden'. Het is stellig niet van ironie ontbloeit dat juist zij, die voor een hardnekkige publieke opinie altijd hebben golden als de minst praktische en politiek minst belangrijke leden van de samenleving, zich nu moeten ontpoppen als de enigen die nog weten te handelen — en eendrachtig weten te handelen. Want hun eerste en oudste organisaties, die zij in de 17e eeuw hebben gesticht met het doel macht over de natuur te verkrijgen, en waarin zij hun eigen zedelijke maatstaven en hun eigen erecode hebben ontwikkeld, hebben niet alleen alle wisselvalligheden van de moderne tijd overleefd, maar zijn uitgegroeid tot de invloedrijkste machtsconcentraties die de geschiedenis ooit heeft gekend. Maar aangezien het handelen van de wetenschapsmensen ingrijpt in de natuur — a.h.w. vanuit de operatiebasis van het heelal — en niet in het netwerk van menselijke betrekkingen, mist het zowel het onthullende karakter van het handelen als zijn vermogen verhalen voort te brengen en tot geschiedenis te worden, die tezamen en in combinatie de ware bron vormen waaraan voor het menselijke bestaan zin en luister ontspringen. Ook in dit existentieel belangrijkste opzicht is het handelen een ervaring geworden van een bevoorrechte minderheid, en deze minderheid, die nog weet wat handelen in wezen betekent, zou misschien nog wel eens kleiner kunnen zijn dan die van de kunstenaars; hun ervaring zou misschien nog wel eens zeldzamer kunnen zijn dan de echte beleving van en liefde voor de wereld.

Tenslotte is het denken nog altijd mogelijk en speelt het ongetwijfeld, overal waar mensen leven in politieke vrijheid, nog altijd een rol. He- laas, en in strijd met de gangbare opvatting van de spreekwoordelijke onafhankelijkheid, die zich in hun ivoren torens opsluitende denkers zouden bezitten, is geen ander menselijk vermogen zo kwetsbaar, en is het in werkelijkheid veel minder moeilijk te handelen dan te denken onder de druk van een tirannie. Misschien is wel ten on- rechte altijd aangenomen dat het denken slechts voor een kleine minderheid een levende ervaring kan zijn, in tegenstelling tot de ervaring van het werkelijke handelen. Het lijkt geen stoutmoedige veronderstelling te menen, dat deze minderheid van denkers in onze dagen althans niet kleiner is geworden. Dit is niet zonder betekenis voor de toekomst van de mens.

(uit: Hannah Arendt, *De Mens*.
Bestaan en bestemming. 1968. p. 328-331)

Van week tot week

Hilversum II (radio)

8 juni 1969, 9.45—10.00 uur: J. M. Dirken: Is men zo oud als men zich voelt?

15 juni 1969, 9.45—10.00 uur: A. L. Constandse: De meidagen van Amsterdam.